

Källkritik

Att lita på auktoriteter

Principer och exempel

Betygskriterier

- *Bedömningspunkter*
- **1.**
Syfte och problemformulering
- För Godkänt: ha formulerat ett tydligt angivet syfte och forskningsbara frågeställningar med direkt eller indirekt koppling till ämnet
- För Väl Godkänt: ha visat kritisk kreativitet och uppfinningsrikedom vid formulering av syfte och frågeställningar
- **2. Teoriansknytning**
- För Godkänt: ha redovisat och diskuterat för uppsatsämnet relevant forskning och/eller andra källor (minst två källor utöver kurslitteraturen)
- För Väl Godkänt: ha redovisat och argumenterat för en teoriansknytning som bidrar till en fördjupad förståelse av det som studeras

Examination

- **Moment:**
- • Att skriva en liten uppsats (ett "paper").
- • Att kortfattat presentera uppsatsen på ett slutseminarium i grupp.
- • Att opponera på en annan students uppsats på seminariet.
-

Examination

- **Uppsatsämne:**
- Välj ett ämne som faller under något av följande två teman:
- HUR VET MAN DET?
- (Till exempel: Hur vet man att en byggnad är jordbävningssäker?
Hur vet man att ett visst läkemedel saknar allvarliga biverkningar?
Hur vet man att en speciell form av
- diet/kost är sund? Etc.)
- ATT FÖRSTÅ OCH FÖRKLARA
- (Till exempel: Varför ler Mona Lisa? Varför utbröt Andra världskriget? Varför rasade "tvillingtornen" i samband med terrorattacken 11 september? Etc.)

Examination

- **Litteratur**
- Använd ett eller flera kapitel i Thuréns Vetenskapsteori för nybörjare (eller motsvarande vetenskapsteoretisk litteratur) när du formulerar, avgränsar och analyserar ditt ämne.
- Sök upp (minst) en vetenskaplig artikel (publicerad i en fackgranskad tidskrift) som behandlar ditt ämne. Redogör för artikeln i din uppsats.
- Övriga källor är valfria.
- **Formalia**
- Uppsatsens löpande text, från inledning till avslutning, skall vara ca 4-6 sidor lång.
- Använd er av Times New Roman; teckenstorlek 12 och 1-1.5 i radavstånd.
- I inledningen presenterar du ämne, frågeställning, syfte, metod. Avslutningen skall innehålla en kort sammanfattning och ev diskussion av dina resultat (vad du kommit fram till).

Vad är källkritik?

Vad är källkritik?

- Metod som utvecklades inom historievetenskaperna för att skilja belagda fakta från spekulationer
- Används i många ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap
- Även central inom journalistiken
- Med syftet att genom kritisk prövning fastsälla om en källas informativa innehåll är *sant*, eller *falskt* (rimligt eller orimligt).
- Avgöra om en källa är trovärdig

Vad är källkritik?

- Källkritik har en pedagogisk nytta.
- Med en kritisk bearbetning så
- 1. fördjupar man förståelsen av det man ska lära sig.
- 2. Utvecklar man en sund kritisk hållning och distans till information och kunskapsanspråk
- 3. "kunskaper som känner sina egna gränser", dvs en medvetenhet om både styrkan och svagheten hos det man lärt sig. *Hur väl belagt är detta? Behövs mer forskning?*

Vad är en källa?

- Texter och andra dokument
- Personer
- Artefakter, t.ex. konstverk, byggnader

Vad hittar man i källorna?

- Faktapåståenden
- Förklaringar
- Åsikter och värderingar
- Uttryck och hållningar

Auktoriteter som källa?

- Varför behöver vi förlita oss på auktoriteter?
- Brist på tid, pengar, kompetens som behövs för att fatta ett klokt beslut.

Auktoriteter som källa?

NRK NYHETER SPORT TV RADIO DISTRIKT

UT YR

Norge Siste nytt Fordypning Andre verdenskrig Klima NRK Ytring

Terrorekspert tror Al-Qaida står bak

Flere terroreksperter mistenker islamister for å stå bak terroraksjonene i Oslo. - Det er sannsynligvis al-Qaida, mener den svenske terroreksperter Magnus Ranstorp.

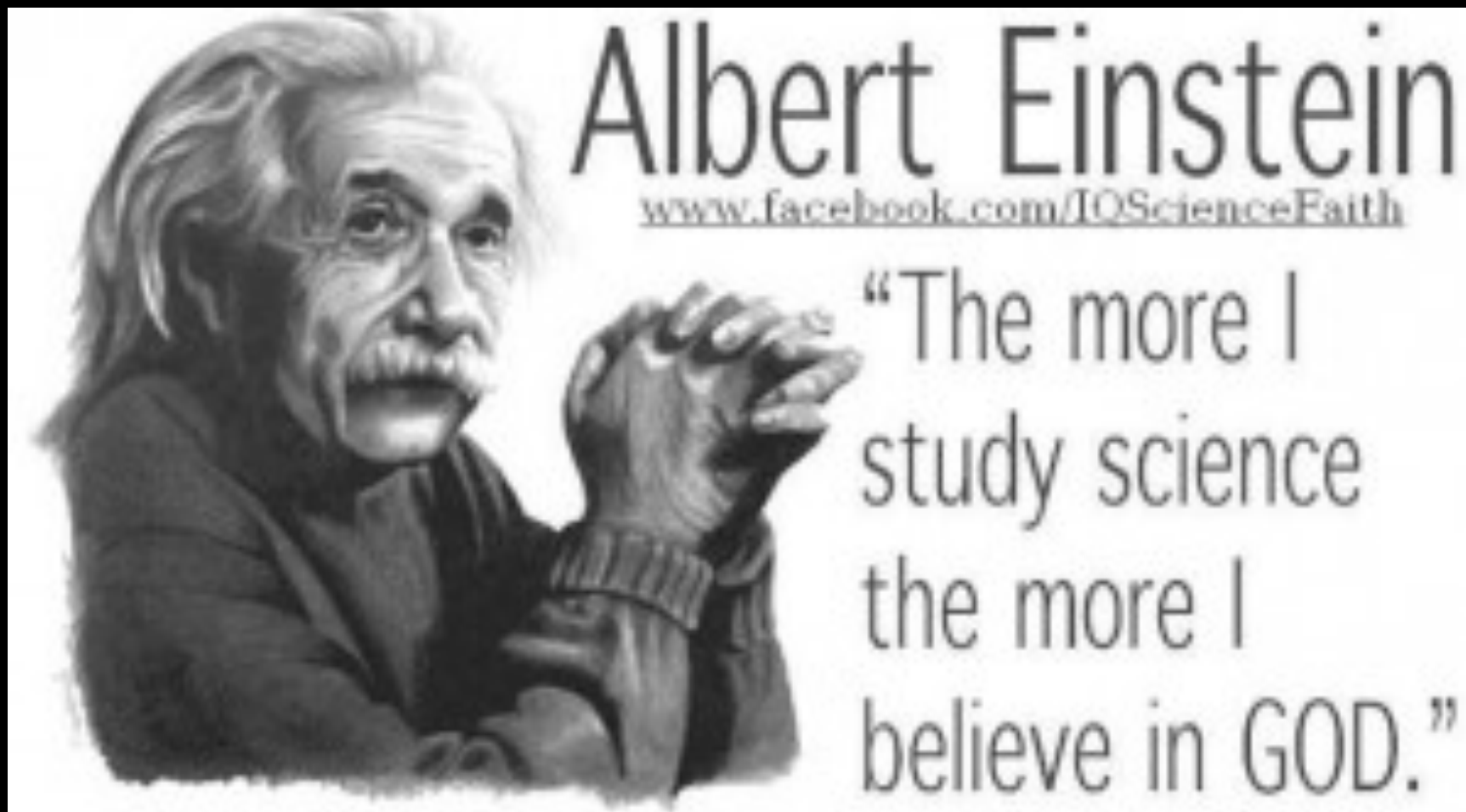

Siv Sandvik

Oddvin Aune

Oppdatert 22.07.2011, kl. 20:42

Auktoriteter som källa?

Auktoriteter som källa?

- Vart kan det gå fel?
- Misstag?
- Oaktsamhet?
- Förförelse?
- Dolda intressen?
- Dold agenda?
- Avsiktlig förfalskning av information –
fabricering och förvanskning av data

Auktoriteter som källa?

- Typer av auktoriteter
- Erfarenhetsbaserad (lång eller unik)
- Förebild (beundran)
- Kunskapsbaserad (expertis)
- Rollbaserad (ansvar)
- Mandatbaserad (förtroende)
- Maktbaserad (hierarki)
- OBS! Kan kombineras.

Erfarenhet

- **Lång**
- Den som har varit med länge har ofta varit med om mycket, kanske det mesta
- **Unik (eller ovanlig)**
- Särskild inblick i ämnen och problem som de flesta inte kommit i beröring med

- Om mormor/farmor säger att flugsvampar är giftiga, så gör du klokt i att lita på henne i stället för att utföra "kreativa utforskningar" med mun och mage." Annars kan det kosta mer än det smakar: sjukdom, dödlig utgång.

Men hur vet jag att mormor eller farmor är en pålitlig auktoritet?

- Livserfarenhet
 - Bärare av traderad kunskap
 - Ärlig pga välvilja och omsorg om kommande generationer
-
- PROBLEM
 - Vidskepelse
 - Feltolkning av data och orsakssamband
 - Inaktuell, ej uppdaterad
 - Viljan att styra

Auktoriteter som källa?

- Typer av auktoriteter
- Erfarenhetsbaserad (lång eller unik)
- Förebild (beundran)
- Kunskapsbaserad (expertis)
- Rollbaserad (ansvar)
- Mandatbaserad (förtroende)
- Maktbaserad (hierarki)
- OBS! Kan kombineras.

Förebildernas makt

- Vi har en tendens att följa våra förebilder även när det gäller sådant som ligger utanför deras egentliga domän.
- Gör som Justin Bieber – ät dinkelbröd: “Dinkel är bra för hälsan!”

Auktoriteter som källa?

- Typer av auktoriteter
- Erfarenhetsbaserad (lång eller unik)
- Förebild (beundran)
- Kunskapsbaserad (expertis)
- Rollbaserad (ansvar)
- Mandatbaserad (förtroende)
- Maktbaserad (hierarki)
- OBS! Kan kombineras.

Rollbaserad auktoritet

- T.ex. Tjänstemän, ämbetsmän och andra byråkrater i offentlig förvaltning
- Arbetsrollen innebär ansvar för särskilda områden
- Tillämpning av regelverk

Mandatbaserad auktoritet

- Genom förtroendeuppdrag
- Riksdagsmän, folkvalda representanter
- Påven = "Jesu Kristi ställföreträdare på jorden"
- Hur väl uppfylls mandatet?
- Hur väl representeras X?

Maktbaserad auktoritet

- I hierarkiska strukturer, med en fastlagd besluts- eller befälsordning
- Absoluta eller mycket hårda krav på lydnad

Kunskapsbaserad auktoritet

- Expert = kompetens inom ett (relativt) brett område. T.ex. Medicin
- Specialist = särskild kompetens inom ett snävt område. T.ex. infektionssjukdomar

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Identifikation
- Erkännande
- Expertisområde
- Möjlig kunskap
- Konsensus

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Identifikation
- Källan — den enskilde experten eller expertgruppen — måste vara identifierad.
- Det är en förutsättning för bedömningar av källans trovärdighet och informationens tillförlitlighet.
- Vaga och obestämda referenser till ”experterna” saknar bevisvärde.

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Erkännande
- Experten/expertgruppen måste vara erkänd av (de flesta) andra experter inom det aktuella området.
- Legitimation och licens inom områden som kräver det (t.ex. medicin).
- Att en expert uppnår en generellt accepterad standard eller norm är dock ingen garanti för att det han/hon påstår är sant, vettigt, rimligt.

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Expertisområde
- Det är bara relevant att hänvisa till experters uttalanden när det rör sig om utlåtanden inom deras expertisområde.

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Objektiv kunskap
- På ett expertisområde finns objektiv kunskap: en systematiskt ordnad samling av fakta och principer som kan upptäckas av alla som studerar området på ett metodiskt sätt.
- Varning för auktoriteter som gör anspråk på att vara experter trots att det inte finns objektiv kunskap på deras fält, utan endast möjligheter att skaffa sig personlig erfarenhet, vilket visserligen skänker subjektiv förtrogenhet men inte allmängiltiga insikter

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Konsensus bland experter
- Det måste finnas en konsensus (samsyn) bland områdets experter rörande den aktuella frågeställningen.
- Det finns kontroversiella frågor inom alla vetenskaper och discipliner. Etablerad kunskap saknas i just de sakfrågorna.

Fem kriterier för att hänvisa till experter

- Identifikation
- Erkännande
- Expertisområde
- Möjlig kunskap
- Konsensus

Källkritik II

Principer och exempel

Källkritikens principer

- Fyra grundläggande kriterier att ta hänsyn till när man bedömer en källa:
- Tid
- Beroende
- Äkthet
- Tendens

Tid

- Vilket tidsavstånd finns mellan källan och den händelse som källan rapporterar om?
- Tumregel ”Ju längre tid det har gått efter en händelse desto mindre tillförlitliga är de vittnen som berättar om denna händelse” (Leth & Thurén, s 23)

Aktualitet

- Internet: När uppdaterades sidan senast?
Exakt vilka uppgifter uppdaterades?
- Risk för att informationen är föråldrad

Beroende

- Huvudregel: Gå till primärkällan!
- Förstahandsinformation från ursprungskällan är tillförlitligare än information som har traderats i flera led (och kommer från sekundärkällor).
- Risk för informationsrundgång och ryktesspridning utan grund.
- Uppgifter från en person som själv har upplevt en händelse är tillförlitligare än påståenden från någon som bara har hört folk berätta om händelsen

Principen om två oberoende källor

- Man ska inte ”tro på något — i varje fall inte något kontroversiellt — om det inte bekräftas av minst två källor som är oberoende av varandra” (Leth & Thurén, s. 24).
- **Oberoende = ingen direkt eller indirekt kontakt**

Bekräftelse från oberoende källa

- Om en källa påstår något, kontrollera med en oberoende källa.
- Watergate-affären.
- "Deep throat" var en hemlig, oberoende källa som var högt placerad i USA:s administration och som bekräftade värdefulla uppgifter för journalisterna Bob Woodward och Carl Bernstein på The Washington Post.

Vad betyder likhet mellan källor på internet?

- Om likheterna är stora och omfattar små detaljer är det sannolikt att källorna är beroende av varandra.
- Den ena källan bygger på den andra
- ELLER
- Båda källorna grundar sig på samma primärkälla.

Äkthet

- Är källan vad den utger sig för att vara?
- Problemet med förfalskningar

Hitlers dagböcker?

- 1983 spred den västtyska veckotidningen
- Stern den sensationella nyheten att Hitlers dagböcker hade återfunnits – 62 handskrivna volymer. De visade sig vara förfälskningar
- Papperstypen fanns ej på Hitlers tid
- Kemikalierna i klistret och trådarna i bokryggarna användes inte på Hitlers tid
- Böckerna innehöll enkla faktafel

Retuscherering

Lenin i talarstolen 1920.

På den övre bilden finns Trotskij med.
Senare, när han hade fallit i onåd hos den högsta makten, togs han bort från officiella bilder.

Hemsidor och förfalskning

- Plagiat av hemsida – härma webbadress, titel och layout
- Påhittad hemsida – falsk avsändare
- Ta över nedlagd webbadress
- Utnyttja svårupptäckta felstavningar – volvo-vovlo

Tendens

- “Den som har ett intresse av en sak och som alltså är part i målet kan alltid misstänkas för att vara otillförlitlig, tendentiös” (Leth & Thurén, s. 26)
- Har källan ett intresse av att förvränga sanningen?
- “gynna sig själv genom att framhålla vissa aspekter och undanhålla andra” (s. 30)

Förvrängningar

- Lögner
- Överdrifter
- Underdrifter
- Uteslutning av obehagliga fakta (tendentiöst urval)
- Känsloladdat språk
- Vilseledande språk

Absolut tendensfrihet är en omöjlighet

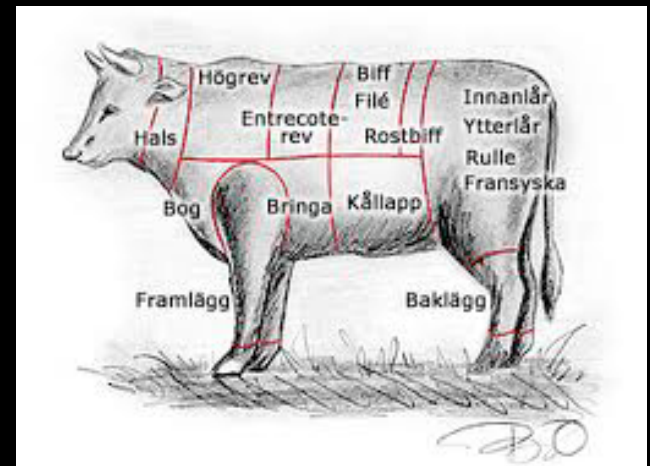
- **”Alla källor är produkter av den kultur de funnits och finns i. Kulturen konstitueras av en rad faktorer: religiösa föreställningar, traditioner, värderingar, historia, språk, seder, profana trossatser och ideal”.**

En trovärdig källa

- Försöker vara opartisk och objektiv
- Har inga dolda motiv
- Uppvisar kvalitetskontroll (t.ex. Vetenskapliga tidskrifter med fackgranskning, peer review)
- Mycket information om upphovsmannen
- Rimliga resonemang
- Noggrannhet och sanningsenlighet i förmedlingen av fakta
- Åberopande av erkända auktoriteter och vedertagna uppfattningar i ämnet

Den smarta massan

- Den engelske forskaren Francis Galton gjorde 1906 ett informellt experiment på en marknad. Hur mycket väger oxen?
- 800 personer, blandad grupp, gissade.
- Oxens vikt var 1197 skålpund.
- Folkets kollektiva gissning var 1198.

Mening och motstridiga källor

- Kontrollera hur nyckelbegrepp definieras!
- Många gånger finns ingen oenighet i sakfrågan, utan bara en olikhet i definitioner
- T.ex. olika arbetslöshetssiffror i olika källor – kan bero på att de definierar och därmed mäter arbetslöshet på olika sätt (öppen resp dold arbetslöshet)

Sokal-bluffen

- Alan Sokal, professor i fysik, skickade en rent nonsensartad artikel till Social Text, en vetenskaplig tidskrift för postmoderna kulturstudier.
- Han ville testa tidskriftens intellektuella integritet.
- Artikeln antogs och publicerades 1996.

Sokal-bluffen

- Sokals artikel är avsiktligt fullkomligt obegriplig
- Den odlar ett tungt framställningssätt som premieras i vissa akademiska kretsar
- Den innehåller ideologiska ställningstaganden som är smickrande för tidskriftens redaktör
- Title "Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity"